

востей підлітків з порушеннями постави для розробки нових методичних підходів для їх реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєв С. Характеристика структури порушень постави та особливості самопочуття слабкозуючих дітей середнього шкільного віку / С. Афанасьєв, О. Афанасьєва // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2015, №3. – С. 180-184.
2. Бойчук Т. Оцінювання функціонального стану хребта в учнів старшого шкільного віку з порушеннями постави в сагітальній площині / Т. Бойчук, Л. Войчишин // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2010, №1 (9). – С. 73-77.
3. Бондаренко І. Г. Особливості фізичного виховання школярів з порушеннями опорно-рухового апарату / І. Г. Бондаренко, О. В. Бойченко, О. В. Бондаренко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2016, №139 (1). – С. 30-33.
4. Кравчук Л. С. Особливості розумової працездатності та організація психофізіологічних функцій студентів із порушенням постави / Л. С. Кравчук // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2010, №7. – С. 494-501.
5. Лянной Ю. О. Фізичне виховання корекційної спрямованості дітей старшого дошкільного віку із порушенням постави / Ю. О. Лянной, Ю. М. Корж // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010, №3(5). – С. 312-317.
6. Попель С. Л. Взаємозв'язок функціональних порушень постави і фізичної підготовленості підлітків з порушеннями слуху / С. Л. Попель // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – 2013, №18. – С. 78-81.

УДК 376-056.264

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

Н. А. Пováляшко

магістрант спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

У статті розглядаються можливості щодо застосування арт-терапії в корекційній роботі з дітьми молодшого шкільного віку із зайканням.

В статті рассматриваются возможности использования арт-терапии в коррекционной работе с детьми младшего школьного возраста с заиканием.

The article examines an opportunity of art therapy in the correctional work with children of primary school age with stuttering.

Ключові слова: арт-терапія, корекційна робота, діти молодшого шкільного віку, зайкання.

Ключевые слова: арт-терапия, коррекционная работа, дети младшего школьного возраста, заикание.

Keywords: art therapy, correctional work, children of primary school age, stuttering.

Постановка проблеми. Зайкання – це порушення темпу, ритму та плавності усного мовлення, зумовлене судомним станом м'язів артикуляційного апарату. при появі зайкання має значення ряд факторів, а саме: певний вік дитини; стан центральної нервової системи; індивідуальні особливості протікання онтогенезу; наявність психічної травми; особливості формування функціональної асиметрії мозку; генетичний фактор; статевий деморфізм.

Як стверджують результати комплексних неврологічних, психопатологічних, нейропсихологічних досліджень, причинами виникнення і розвитку зайкання є не тільки емоційний стрес, але й порушення діяльності гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи дитини та ослаблення взаємодії кори з підкірковими структурами [5, с. 48].

До причин, що сприяють виникненню заїкання відносяться: невротична обтяженість батьків (нервові, інфекційні та соматичні захворювання, що послаблюють або дезорганізують функції ЦНС); невропатичні особливості того хто заїкається (нічні страхи, енурез, емоційна напруженість); конституційна схильність (захворювання вегетативної нервової системи, підвищена збудливість вищої нервової діяльності та її чутливість до психічних травм); спадковість (заїкання розвивається на ґрунті вродженої слабкості мовленнєвого апарату, яка може передаватись спадково в якості рецесивної ознаки); ушкодження головного мозку у різні періоди розвитку під впливом багатьох шкідливих факторів: внутрішньоутробних та пологових травм, асфіксії; постнатальних – інфекційні, травмуючі впливи при різних дитячих захворюваннях [2, с. 29].

Аналіз науково-експериментальних досліджень таких науковців, як Л. Білякова, Н. Власова, В. Гіляровський, В. Гріне, М. Зеєман, В. Кондратенко, С. Ляпідівський, Р. Левіна, І. Сікорський, В. Тищенко, М. Хватцев та ін., свідчать, що феномен заїкання це складна проблема як у теоретичному, так і у практичному аспекті. Проблема заїкання залишається не до кінця вивченою через широкий спектр причин його виникнення, різноманітність клінічних проявів, варіантів розвитку патологічних реакцій логопата на своє порушення [5, с. 38].

Усне мовлення у дітей із заїканням спотворене, як правило, затинаннями, внаслідок яких страждає просодичний бік мовлення, а отже, побудова зв'язних висловлювань, навіть при достатньо сформованих фонетичних та лексикограматичних компонентах, є утрудненою. Ускладнює процес спілкування, ще й залежність мовлення від психоемоційного стану дитини. Ці порушення спричиняють труднощі у формуванні комунікативної компетенції дітей молодшого шкільного віку [7, с. 96].

Оскільки при заїканні симптоми загострюються під час емоційного дискомфорту дитини, то корекційна робота повинна базуватись на поєднанні традиційних та інноваційних прийомів в умовах гармонії, доброзичливості, творчості, що сприятиме ефективному подо-

ланню заїкання.

На наш погляд, однією із інноваційних технологій, здатних вирішити коло питань, пов'язаних з подоланням заїкання у дітей молодшого шкільного віку, є арт-терапія, яка дослівно перекладається як лікування мистецтвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що використання засобів мистецтва суттєво підвищують ефективність корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми (Е. Бурно, Л. Виготський, О. Копитін, Е. Крамер, М. Наумбург, К. Роджерс, А. Семенович, Б. Теплов, Л. Аметова, Н. Ветлугіна, О. Ворожцова, Т. Комарова, Л. Лебедева, І. Щуркова та ін.).

Досвід роботи з використанням арт-терапії представлений у працях Г. Бурковського, Р. Чайкіна, О. Караванової, С. Афанасьєва, В. Голованова, О. Медведєвої та інших. Вивчення специфіки організації арт-терапії як фактора психічного розвитку, використання образотворчих прийомів у роботі з особами в якості психотерапевтичного й психокорекційного інструмента дається в працях Х. Рида та Е. Крамера [6, с. 11].

Мета статті – проаналізувати можливості арт-терапії в контексті її застосування в корекційній роботі з дітьми молодшого шкільного віку із заїканням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Арт-терапія – універсальний метод лікування на основі різних видів мистецтва, який дозволяє широко використовувати не тільки індивідуальну, але й групову форми роботи з дітьми; ставити і вирішувати конкретні психокорекційні завдання зі створення нових мотивів, установок; їх закріплення в реальній дійсності. Арт-терапія дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям дитини, допомагає при інтерпретації витиснутих переживань, дисциплінує групу, сприяє підвищенню самооцінки дитини, здібності усвідомити свої відчуття і почуття, розвиває художні здібності [3, с. 17].

Впровадження арт-терапевтичних методик в корекційний процес впродовж останнього десятиліття, має наукове підґрунтя та набуває професійного характеру. Фахівці, що займаються тера-

пією мистецтвом, намагаються подолати рамки традиційного психоаналітичного підходу, тому кожна така дитина, яка проживає ситуацію інтеграції у світ мистецтва, розглядається як така, що збагачує сукупний потенціал людини новими можливостями і є джерелом всебічного розвитку дитини [6, с. 12].

Доказом цього є розробки зарубіжних та вітчизняних вчених, що висвітлюють специфіку застосування арт-терапії з різними категоріями дітей, зокрема: «Арт-терапія у роботі з дітьми» М. Кисельової; «Арт-терапія дітей та підлітків» О. Копитіна, О. Свістовської; «Театральна діяльність як засіб психодіагностики» І. Болдирєвої, Н. Каранди; «Нетрадиційні методи в корекційній педагогіці» М. Поваляєвої; «Ефективність казкотерапії в корекційній роботі з дітьми» М. Поваляєвої, Г. Чебанян; «Арттерапія і гра як засоби психокорекції молодших школярів» та багато інших [5, с. 11].

На думку Т. Сазонової, мистецтво є «засобом творчого пізнання і корекції особистості», що розвиває особистість, розширює загальний та художній кругозір дитини, реалізує її пізнавальні інтереси. Корекційно-реабілітаційні та психотерапевтичні можливості мистецтва можуть реалізовуватись як в процесі самої творчості, так і в його продуктах. Створення дітьми продуктів художньої діяльності сприяє полегшенню процесу комунікації, встановленню відносин з оточуючими на дошкільному етапі розвитку особистості [3, с. 84].

Основною метою арт-терапії, на думку О. Копитіна, є гармонізація розвитку особистості через розвиток здібності самовираження і самопізнання, а саме:

- 1) дати соціально прийнятий вихід агресивності та іншим негативним почуттям (робота над малюнком, картинами, скульптурами є безпечним способом випустити «пар» і розрядити напруження);
- 2) полегшити процес лікування. Неусвідомлені внутрішні конфлікти і переживання частіше буває легше виразити за допомогою зорових образів, ніж висловити їх в процесі вербальної корекції. Невербальне спілкування легше ховається від цензури свідомості;

- 3) отримати матеріал для інтерпретації та діагностичних висновків. Продукти художньої творчості відносно довготривалі і дитина не може заперечувати факт їх існування. Зміст і стиль художніх робіт дають можливість отримати інформацію про дитину, яка може допомагати в інтерпретації своїх творів;
- 4) опрацювати думки і почуття, які дитина звикла пригнічувати. Іноді невербальні засоби є єдино можливі для вираження сильних переживань й переконання;
- 5) налагодити відношення між педагогом і дитиною. Спільна участь в художній діяльності може сприяти створенню відношень емпатії і взаємного прийняття;
- 6) розвивати почуття внутрішнього контролю. Робота над малюнками, картинами або ліплення передбачають упорядкування кольору і форм;
- 7) сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях. Заняття образотворчим мистецтвом створюють широкі можливості для експериментування з кінестетичними і зоровими відчуттями та розвитку здібностей до їх сприйняття;
- 8) розвивати художні здібності і підвищувати самооцінку. Додатковим продуктом арт-терапії є почуття задоволення, яке виникає в результаті виявлення скритих талантів, їх розвитку [1, с. 98].

Науковець Н. Кратохвін розділяє арт-терапію на сублімаційну, дійову і проєктивну, однак цей поділ заснований на зовнішньому характері методу і стосується тільки експресивного компонента. В зарубіжній психотерапії виділяють чотири основні напрями щодо застосування арт-терапії:

1. Використання для лікування вже існуючих творів мистецтва шляхом їх аналізу й інтерпретації дитиною (пасивна арт-терапія).
2. Спонування дитини до самостійної творчості, при цьому творчий акт розглядається як основний лікувальний фактор (активна арт-терапія).
3. Одночасне використання першого і другого принципів.
4. Акцентування ролі самого педагога (реабілітолога), його взаємовідношень з дитиною в процесі навчання

його творчості [4, с. 8].

Позитивні емоції від спілкування з мистецтвом здійснюють лікувальний вплив на психосоматичні процеси, сприяють психоемоційному напруженню дитини, мобілізують її резервні сили, обумовлюють її творчість в усіх галузях мистецтва та всього життя в цілому. Саме ці висновки вітчизняних вчених лягли в основу наукового обґрунтування використання мистецтва в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями, в тому числі із заїканням [6, с. 5].

Під час проведення арт-терапії з дітьми молодшого шкільного віку із заїканням, по-перше, буде відбуватися збагачення їх лексичного запасу словами-назвами термінів: матеріалів, видів роботи, технік, словами які характеризують ознаки предмета та його частин, дії, просторові відношення, колір та відтінки; діти закріплюють важливі узагальнюючі поняття (форма, колір, величина); по-друге, у них систематично буде розвиватися вміння висловлювати свої судження про предмети та явища, які виступають у якості об'єктів для творчості, про емоції, по-третє, буде вдосконалюватися регулююча функція мовлення, яка є потужним потенційним джерелом корекції та розвитку мовлення дитини [7, с. 18].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, арт-терапія все більше інтегрується в систему корекційної роботи в спеціальних та загальноосвітніх закладах для дітей молодшого шкільного віку, де використовується як самостійно, так і комплексно в поєднанні з різноманітними соціально-педагогічними впливами. Відповідно, дане питання потребує розробки теоретичного підґрунтя, зокрема й щодо впровадження арт-терапії з дітьми із заїканням.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в пошуку найбільш ефективних засобів арт-терапії та їх практичному впровадженні в корекційно-педагогічній роботі з дітьми молодшого шкільного віку із заїканням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А. И. Копытина. – М. : Когито-Центр, 2006. – 336 с.
2. Гордеева С. Е. Коррекция темпо-ритмических нарушений речи у заикающихся

- дошкольников вербальными и невербальными средствами как эмоционально-чувствительными компонентами учебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / С. Е. Гордеева. – Екатеринбург, 2002. – 170 с.
3. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми : руководство для дет. психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми / М. В. Киселева. – СПб. : Речь, 2007. – 160 с.
4. Кравченко А. І. Арттерапия та артпедагогіка в логопедичній роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко, В. А. Литвиненко – Суми : 2012. – 130 с.
5. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / З. П. Ленів. – Київ, 2002. – 273 с.
6. Литвиненко В. А. Основи арт-терапії: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. А. Литвиненко – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 140 с.
7. Поварова И. А. Коррекция заикания в играх и тренингах : практическое руководство для заикающихся и логопедов / И. А. Поварова. – СПб. : Союз, 2001. – 287 с.

УДК 376.1-056.34.792

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

І. В. Штирхунова

магістрант спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗАСТОСУВАННЯ АРТПЕДАГОГІКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається теоретичні засади щодо організації артпедагогічного процесу в системі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку; теоретичний аналіз можливостей артпедагогіки в контексті розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

В статті рассматриваются теоретические основы организации артпедагогического процесса в системе логопедической